

Mekteb-i Mülkiye

1915'te Niçin Kapatıldı? ^(*)

Gökhan ÇETİNSAYA ^(**)

Mülkiye tarihinin önemli bir evresi de Mekteb-i Mülkiye'nin 1915-1918 yılları arasında kapalı tutulmasıdır. İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından çıkarılan 4 Eylül 1915 tarihli bir kanun hükmünde kararname ile genel bütçeden Mülkiye Mektebi tahsisatı çıkarılarak okul kapatılır. 13 Eylül 1915 tarihinde yürürlüğe giren bu geçii kanunla, 1915 yılı bütçesinde, 774.300 kuruşluk Mülkiye Mektebi Muhassesatı" tamamen kaldırılıp Darülfünun kısmına aktarılıyor, Mekteb-i Mülkiye de 56 yıl, 6 ay, 22 günlük bir öğretimden sonra safdışı edilerek, Hukuk Mektebine bağlı, idari, mali, siyasi şubeleri bulunan bir Darülfünun Ulum-i Siyasiye Şubesi'ne çevriliyordu.

O günlerde, üç önemli nedeni vardı Mekteb-i Mülkiye'nin kapatılmasının:

- a) 28 Temmuz 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı yüzünden devletin içinde bulunduğu sıkıntılar (savaş giderleri vb.) nedeniyle genel bütçede tasarrufa gidilmek istenmesi,
- b) Mebuslar ve Nazırlar arasında Mülkiyedeki ders programının Darülfünun Hukuk Mektebinde daha geniş ve daha kuvvetli olarak takip

^(*) Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Şubat-Mart 1985, c. 10

^(**) A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi 4. sınıf Kamu yönetimi öğrencisi. 1964 yılında İstanbul'da doğdu. Liseyi Beşiktaş Atatürk Lisesi'nde okudu. "Atatürk'te Evrensel Barış ve Denge" adlı makalesi İş Bankası'nın 1981 Atatürk yılında açtığı bir yarışmada mansiyon kazandı (Atatürk ve Barış 1982) "Türkiye'de Demokrasi Eğitimi Üzerine Bir Öneri" adlı makalesi de bu yıl yayınlandı (Gençlik ve Toplum, Sayı 7), SBF öğrencileri üzerinde yaptığı ortak bir Anketin yanı sıra "1968 Türkiyesi'nde Gençlik Hareketleri" ve "Sultan II. Abdülhamit ve Panislamizm Politikası" adlı yayımlanmış iki çalışması bulunmaktadır.

edilmekte olduğu, Hukuk Mektebini bitirenlerin adli hizmetler dışında, idari hizmetler için de yetiştirilmiş olacağı görüşünün yaygınlık kazanması,

c) Mebuslar ve Nazırlar arasındaki Mülkiye aleyhtarlığı...

Mekteb-i Mülkiye'nin kapatılması ile ilgili niyetler daha Haziran 1914'te, Meclis-i Mebusan'da görüşülen "Mekteb-i Mülkiyenin leyli'ye (yatılıya) tahvili hakkında kanun" tasarısı nedeniyle gündeme gelmişti. 18 Haziran 1914 günlü oturumda, Sadık Bey (Denizli)'in konuşmasında, Maarif Nazırının komisyonunda tasarımı savunurken, bu kapatma kararından söz ettiğini öğreniyoruz. "... sonra Maarif Nazırı bey buyurdular ki, 'bu esbabı mucibede de gösterilmiştir, bu mektebe hayli masraf edildi. Madde-i münferide olmak üzere mevki-i tatbikiye kondu. Hayli aylardan beri, hayli masraflar edilmektedir. Bunun şimdi lağvı muvafık olmaz. Müşkül bir halde kalınır. Bu sene kabul edilsin, zaten bu mektebi Darülfünunun bir şubesi yapmak üzere bir layiha tasvip ve tasavvur etmekteyiz. O layiha takdim edildikten sonra o vakitlerde bunun netice-i kat'iyesi hasıl olabilir. Bu sene bunun kabulü zaruridir."

20 Hazirandaki ikinci oturumda ise bir takım milletvekilleri kürsüye gelerek Mekteb-i Mülkiyeye verişirmeye başladılar. Önce Okul'un Haleb'e ya da Erzurum'a götürülmesini teklif eden Haleb mebusu Artin Efendi söz alır. "...eğer bu memlekette Mekteb-i Mülkiye lazımsa, ki ben lüzumunda tereddüt edenlerdenim. Çünkü Mekteb-i Hukukun, Darülfünun ders programlarına birkaç ders zammolunduğu gibi maksad da hasıl olmuş olur. Onun zammı ile ayrıca bir Mekteb-i Mülkiye te'sisine lüzum yoktur."

Ardından kürsüye gelen Vartakez Efendinin (Erzurum) konuşması ise polemige dönüşür. "...şimdi Mekteb-i Mülkiyeye leyli olsun nehari olsun, lüzumu var mı? Madem ki bir Darülfünunumuz var, Darülfünununun her şubesinde ilim tahsil olunur. Hükümet Mekteb-i Mülkiyede maliyyun ve memurlar yetiştirmek istiyorsa Darülfünunda onlar için bir şube açsın. Hakimler hukuk memurları, tabibler Darülfünunda yetişiyorlar da idare memurları, kaymakamlar niye yetişmesin?" "Mehmet Nuri Efendi (Zor)-olmaz..." "Vartakez Efendi (devamla)- Niçin olmaz beyefendi. Adliye ki idari bir şey değil, vicdana ait bir meseledir. Bunda daha ziyade mütehassıs olmak, daha ziyade ariz amik öğrenmek lazımdır. Bu gibi adamlar o Darülfünunda yetişir de bir kaymakam, bir mal memuru yalnız teknik ve rakamla meşgul olacak, bu gibi adamlar neden oradan yetişmesinler?.."

O günkü Meclis-i Mebusanda Mülkiye taraftarları azınlıktadır. Bu

aleyhteki söz bombardımanı sırasında bir tek Sivas Mebusu Parsamyan Efendi Mekteb-i Mülkiyye'yi savunur. "...Efendiler, birkaç defa söyledikki Mekteb-i Mülkiyyenin ders programları değişmiştir ve daha değişecekti. Bu mektebe büyük bir lüzum olduğunu cümlemiz teslim edeceğiz. Bu memurlar, iktisadi, mali, siyasi memurlar mekteb-i Hukuktan yetişemezler. Doğrudur ki Avrupa'da bu mektep belki yoktur. Ama Avrupanın kısm-ı a'zamında idare memurlarını ahaliden seçerler. Şu ve bu Darülfünundan yetişmiş adamlardan değildirler. Her yerde mektebden kabul etmezler. Madem ki biz burada mektebden kabul ediyoruz, mekteblerimizde o memurlar yetişmelidir. Mülkiye Mektebi bu memurları yetiştirecektir."

Tasarının maddelerinin görüşülmesine geçildiğinde ise birtakım mebuslar (örn. Isparta Mebusu Hakkı Bey) gündüzlü taraftarı oldukları halde, okulun bir yıl sonra kapatılacağını gözönüne alarak yatılı olmasına olumlu oy vereceklerini söylerler. (Yatılı olmasına, yatılı aynı zamanda paralı olduğundan, fırsat eşitliğini zedeleyeceği gerekçesiyle karşı çıkılıyordu.)

Sonunda, takrirler okunmaya başlanı. Hudeyde Mebusu Mustafa Fehmi Efendi ve arkadaşları tarafından önerilen "orta yol", "Mektebi Mülkiyye bu seneden itibaren leyli ve niharidir" şeklindeki takrir kabul edilir. Hemen ardından ise, İstanbul Mebusu Zohrap Efendi ve 18 arkadaşının takriri okunur ve oya konulmak istenir. Konumuz bakımından önem taşıyan bu takrir şöyle: "Mekteb-i Mülkiyyenin leyli olması hakkındaki teklifin reddi ve ünvanının Ulum-u Siyasiye Şubesi namına tahviliyle Darülfünun-i Osmani şubâtından ma'dudiyetini ve işbu takririmizin ta'yin-i esami ile rey'e vaz'ıyla ruznameye geçmesini teklif eyleriz."

Görüldüğü üzere bu dönemde, kapatılması ile ilgili sinyaller bir yana, düpedüz teşebbüsler yapılmaktaydı. Fakat hemen, yatılı taraftarlarınca, takririn oylanmaması gerektiği, zira bir önceki takririn kabulüyle bunun reddedilmiş sayılacağı itirazları yapılır. Tartışmaların uzaması ve bir sonuç alınmaması üzerine yatılı olmasına dair kanun tasarısı tekrar maarif encümenine gönderilir. Ve burada uzun süre bekletilerek kadük (hükümsüz) olması sağlanır. Burada bir nokta dikkatimizi çekiyor: Kapatılma, hükümetçe daha I. Dünya Savaşından önce düşünüldüğüne ve mebuslarca hep "Mülkiyenin Darülfünun şubâtından addedilmesi" önerildiğine göre, nedenler arasında gösterilen "bütçede tasarruf" da, biraz ikinci planda kalmakta...

İşin kötüsü, bu iddialara ve kapatılma kararına karşı duracak kuvvetli bir Mülkiye cephesi yoktu. Zira 1914 Mülkiye mezunu Mahmud Nedim Er-

sun'un Ali Çankaya'ya gönderdiği mektuptan öğreniyoruz ki, Maarif Nezaretinde ve Mülkiyelilerin en çok bulunması gereken Dahiliye Nezareti merkez teşkilatında Mülkiyeliler, önemli mevkileri henüz yeni yeni tutmuşlardır. Kapanışa bu tek-tük tepki gösterenlerden biri de Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiyye-i Vilayet Müdürü (İller İdaresi Genel Müdürü) Lütfi (Mostar, 1901 Mülkiye mezunu) Bey olur. Mülkiye lehine, başta Dahiliye Nazırı Talat Paşa nezdinde olmak üzere, girişimlerde bulunur. Bu konuda bir rapor hazırlar: "Nezaretin taşra teşkilatında kendilerine idare mes'uliyet ve vazifeleri verilecek elemanların hususi bir ihtimam ve hususi bir tedris programı ile yetiştirilmeleri ve namzetlerin yetiştirilme devresinde bütün karakter ve tavırlarının daima dikkatli bir hassasiyet altında takip edilmesi için tedrisatın yatılı bir meslek mektebinde yapılması zaruri olduğu cihetle Dahiliye Meslek Mektebinin açılması zarureti..."

Konu böyle şövalyevari girişimlerle gündeme getirilmek istenirken, Dünya Savaşında hiç de Osmanlı'dan yana esmeyen talih rüzgarları, bir hükümet değişikliğiyle, Mülkiye'den yana esmeye başlar. 4 Şubat 1917'de Sadrazam olan Talat Paşa Dünya Savaşı'nın en şiddetli muharebelerine sahne olan ve ancak Rus Bolşevik ihtilalinin başlamasıyla kurtarılabilen şark vilayetlerinde bir inceleme gezisine çıkacaktır. Dönüşünde, Haydarpaşa Garında kendisini karşılayanlar arasında bulunan, Maliye Nezareti Müsteşarı Hasan Tahsin (Ayni, 1896 Mülkiye mezunu) Beye, daha istasyonda şunları söyler: "Mülkiyeyi lağvetmekle pek büyük bir hata işlediğimizi bu seferki seyahatimde daha etraflı olarak anladım. Çünkü her tarafı harabezar olan memleketin neresinde bir eser-i umran ve temeddün gördümse bunun orada hizmet eden Mülkiyeli bir kaymakamın, bir mutasarrıfın, bir valinin eser-i himmeti ve gayreti neticesinde olduğunu tespit ettim. Anladım ki Mülkiye mezunları kadar bu memlekete hizmet eden, en uzak ve mahrum vatan köşelerine kadar nur, hayat ve medeniyet götüren kimse yoktur..."

Bu sözler üzerine başkent İstanbul'da bulunan Mülkiyeliler harekete geçerler. Ali Münif (Yegena, 1896 Mülkiye mezunu), Hüseyin Suad (Erpul, 1897 mezunu), Hasan Tahsin gibi Mülkiyelilerden bir komisyon kurulup, çalışmalara başlarlar. Mülkiye'nin açılması hakkındaki kanun tasarısını Dahiliye Nezareti müsteşarı Abdülhalik Renda kaleme alır ve Talat Paşa'nın isteği üzerine, Mebusan ve Ayan meclislerinde, hükümet adına savunmasını yapar. "Dahiliye Nezaretine merbut olmak üzere Mekteb-i Mülkiye ünvanı ile bir mekteb-i ali tesisi hakkında layıha-i kanuniyye" hükümet tarafından ivedi kaydıyla Meclis-i Mebusan'a gönderilir ve 9 Mart 1918 Cumartesi günü oturumda görüşülmeye başlanır.

Hükümet ve Dahiliye nezaretinin gerekçesinde şunlar yer alıyordu: a) Mülkiye Mektebi lağvedilirken Dahiliye nezaretinin re'y ve fikri sorulmadı. b) Vilayetlere gönderecek kaymakam bulamıyoruz. Darülfünun bize bir kişi bile vermedi. c) Darülfünun talebeleri serbesttir. Hiçbir kayda tabi değildirler. Yalnız imtihan zamanları mektebde ısbat-ı vücut eylerler. Yoklama, derse devam, adem-i devam meselesi mevzu-u bahis değildir. d) Mülkiyede, Mekteb-i Hukuktan ayrı, İdari Coğrafya, Tabii Osmanlı Coğrafyası, İktisadi Coğrafya, Ziraat, San'at ve Ticaret Tarihi, Dinler Tarihi, Etnografya dersleri de okutturulacaktır.

Ne var ki tasarıya bir İttihat Terakki Meclisine bir İttihat Terakki Hükümeti tarafından gönderildiği halde, hiç de kolayca kanunlaşamayacaktır. Zira 1914 Mebusanındaki Mülkiye aleyhtarları yine kürsüdedir. Muhaliflerin gerekçeleri şu noktalarda toplanabilir:

- a) Dahiliye Nezaretine bağlanması kabul edilirse yarın Evkaf Nezaretine evkaf mekteblerinin ve Meşihata da şer'i mekteblerin iade olması icab eder.
- b) Okulda coğrafya, etnografya gibi dersler okutacağız diyorlar. Bir idare memuru için, alim sıfatı ile değil, idare amiri sıfatıyla, bu derslere lüzum yoktur. Bir kaza kaymakamının dinler tarihi, etnografya ile ilgisi kat'iyen yoktur.
- c) Memlekette memurdan çok alime, mütehassısa ihtiyaç vardır. Memleketlere büyük menfaat temin eden bu gibi adamlardır.
- d) Gençlerin hepsi savaşta, bu okula yerleştirecek genç yoktur.
- e) Memlekette büyük memurlar için lazım şey hukuk fikridir, malumatı hukukiyedir. Yalnız idari malumatla memlekette matlup olan vazifeyi hüsn-i ifa imkansızdır.
- f) Kapatılmasından sonra Darülfünun'a yerleştirilirken epey masraf yapılmıştır. Şimdi bu masraflar heba olacaktır.
- g) Açma önerisi, Mülkiyenin kapatılmasına taraftar olan Maarif Nezareti ya da Darülfünundan değil, Dahiliye Nezaretinden geliyor.

Eski muhalifler yanında böyle bir okulun gereğini kabul eden birtakım Mebuslar da, Dahiliye Nezaretine bağlanmasına takılmakta, Maarif Nezaretine bağlı olması gerektiğini söylemektedirler.

1918 Meclis-i Mebusanında Vehbi Bey, Veli Bey, Mehmet Sadık Bey gibi Mülkiye taraftarları da vardır. Mehmet Sadık Bey (Ertuğrul) şunları söyler: "...Bu Mekteb-i Mülkiyenin tesisi o kadar lüzumludur ki bunu Veli beyefendi arzetti. Bendeniz hukukisini, nazariyesini bilmem. Mülkiye memuriyeti meslektir ve onlar icraatını bizim üzerimizde yaparlar ki, bendeniz o

ahalidenim. Şimdiye kadar bize gelen memurların, mutasarrıfların ve kaymakamların, nahiye müdürlerinin herhangi Mekteb-i Mülkiyeden çıkmış ise o ahaliyi hüsn-ü surette idare etmiş ve halk ondan memnun olmuştur. Şuradan buradan gelmiş ise muvaffak olamıyor..."

Veli Bey (Satık, 1905 Mülkiye mezunu) ise savunmasını şu noktalar etrafında topluyordu:

- a) Bu maarif meselesi değil, milli meseledir. Milletle temasında kanunu yalnız bir makine gibi tatbik eden bir memur sıfatı ile değil, bütün ruhu ile adeta mezhebini neşreder gibi fedakarlıkla hareket eden memurları bu işin başına geçirmelidir. Darülfünun bu ihtiyaca cevap veremez. Asırların hükümetle halk arasında açtığı gerginliği telafi ederek, ruh, vazife, ahlaka aşılı memur gerekli.
- b) Mekteb-i Mülkiye açılırsa, yüksek öğrenim yapmak isteyen fakat parası olmayan gençleri okutma olanağı sağlanacaktır.

Maddelerin okunmasına ve oylanmasına geçildikten sonra tartışmanın seyri, Maarif Nezaretine mi Dahiliye Nezaretine mi bağlı olması gerektiği konusuna kayar. Dahiliye Nezaretine bağlı olmasını savunurlar, sırf memur yetiştirileceğinden, bu okulu yürütecek en iyi ders programı Dahiliye Nezareti düzenleyebilir derken; karşıtlar, böyle bir şey eğitim metodlarına aykırıdır, bugüne kadar olduğu gibi, Maarif Nezareti de memur yetiştirebilir demektedirler. Sonunda kabul edilen tasarı Meclis-i Ayan'a gönderilir.

Meclis-i Ayan'da nispeten kısa süren tartışmalar sırasında Ahmet Rıza Bey ilginç sözler sarfeder; Eski Mülkiyeyi savunan bir girişten sonra, yeni mektep hakkında olumsuz düşüncelerini belirtir. "... lakin Mekteb-i Mülkiye olmuyor, kendimizi aldatmayalım, boşuna sevinmeyelim. Yalnız vaktiyle o mektebde tahsil edip çıkmış olanların hoşuna gitsin diye o adı koymuşlar. Herhalde o eski mektep ihya edilmiyor. Bir idare mektebi açılıyor..."

Ve tasarı, Azaryan Efendinin "İnşallah şimdiden sonra bütçe kanunu ile lağvedilemez" dilekçeleriyle Meclis-i Ayan'da da kabul edilerek kanunlaşır. Padişah Mehmed Reşat tarafından 1 Nisan 1918'de onaylanan bu konuna göre,

- a) uzman idare amiri yetiştirmek üzere Dahiliye Nezaretine bağlı olarak,
- b) üç yıl öğretim süreli,
- c) yatılı ve ücretli, fakat her yıl seçme sınavı ile otuz parasız öğrenci de alacak,

d) parasız okuyan öğrencilerinin mezun olduktan sonra on yıl mecburi hizmet görecekleri Mekteb-i Mülkiye kuruluyordu.

Dahiliye Nezareti, derhal Mülkiye ailesinden bir komisyon kurup kanununun 4. maddesine göre okulun iç yönetmeliğini ve ders programını hazırlatır. Ders programı 1913'te kabul edilenin aynısıydı. Ancak bu sefer idari, mali, siyasi şube ayırımına gidilmemişti.

Yıldız Sarayı boştu. Okul binası için bu sarayın Yaveran Dairesi seçildi. Onarılıp, yatılı okulda bulunması gerekli kısımlar hazırlandı. Müdürlüğe, 5.000 kuruş maaşla, 1902 mülkiye mezunu Hüseyin Nazım Bey getirildi. Savaş nedeniyle öğrenci bulmakta güçlük çekiliyordu. Talat Paşa'nın olaya el koymasıyla sorun çözüldü. Giriş sınavını kazanan gençlerin askerlik görevlerinin ertelenmesi, silah altında bulunanların da terhis işlemlerinin yapılması kararlaştırıldı. Önceden Takvim-i Vakayi ile ilan edilen ve taşra teşkilatlarına bildirilen öğrenci kabul ve seçme sınavı, 10 Eylül 1918'de hem İstanbul'da hem taşrada yapıldı. Başvuran 103 kişiden 45'i sınavı kazandı, 30'u parasız, 15'i yatılı-paralı olarak alındı. Öğretim kadrosunun % 95'i de Mülkiyelilerden atandı. Ve 5 Kasım 1918'de 3 yıl, 2 ay, 1 gün kapalı kaldıktan sonra Mekteb-i Mülkiye öğretime başladı.

9 Aralık 1918 tarihinde Dahiliye Nezaretinden Sedarete yazılan bir tezkirede, II. Meşrutiyetin ilanından önce Abdülhamid'in himayesinde olan Mülkiyenin yine eskisi gibi "Taht-ı himaye-i hazret-i mülukane de" olması isteniyordu. 1902 Mülkiye mezunu Hamid Beyin teşebbüsü ve imzasıyla, Dahiliye Nezareti müsteşarlığından gönderilen bu tezkire, Mülkiyenin bir daha kim vurduya gitmemesi içindi. Nitekim öneri, 16 Aralık tarihli bir irade hamisi ile kabul edilir. Böylece Mülkiye, on yıl sonra yine "zır-ı himaye-i füyuzatvaye-i cenab-ı padişahi'ye" kabul edilmiş oluyordu.

1 Ekim 1918'de bütün Osmanlı cepheleri düşmüş 8 Ekim'de İttihat Terakki Hükümeti çekilmiş, 20 Ekim'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştı. 2-3 Kasım'da İttihat Terakki önderleri kaçmış, 13 Kasım'da Müttefiklerin donanması İstanbul önlerine yerleşmişti. Ve işin ilginç tarafı, öğrenci alınması, okulun açılması ve sonraki işler hep bu olağanüstü dönemde gerçekleştiriliyordu.

Mülkiye Marşı, okulun açılmasının altıncı ayında, Nisan 1919'da, bir mütareke İstanbulunda, Cemal Edhem (Yeşil) tarafından yazılır.